

hez írott levelének szövege. De számos hasonló példát lehetne még említeni. Feltételezhető, hogy a közreadót és a kiadót a szorító idő – jelenjen meg a kötet a temetésig/temetésre – és a különböző irányokból érkező nyomás készítethette arra, hogy a szakmai igényesség rovására „kössön kompromisszumot”. Kár érte! Mert egy értékes munka ezúttal is hiányosságokkal kerül az olvasó kezébe, aki pedig talán szívesen venné, ha a névmutatóban minden keresztnevet megtalálna és pl. *Malinovszkij* marsall születési és halálozási adatait sem kellene lexikonokban megkeresnie, annak közlésére a szerkesztő is vállalkozhatott volna!

(Horthy Miklós-dokumentumok tükrében. Bp. 1993. Balassi Kiadó)

Lehetett volna másként?

Bizonyára furcsa, ha a történész teszi fel a címben megfogalmazott kérdést, de szinte elkerülhetetlen, ha olyan dokumentumok jutnak a kezébe, mint amilyenek Romsics Ignác és a gödöllői Typovent kiadó jóvoltából immáron valamennyiünk számára hozzáférhetővé váltak. Ilyenkor ő sem tud ellenállni a „csábításnak”, megfogalmazódik benne a kérdés: „mi lett volna ha...”? De miről is van szó?

Az Észak-Amerikai Egyesült Államok elnöke – *Franklin D. Roosevelt* – 1941. decembe 28-án a Külügyminisztérium kebelén belül életrehívott egy különleges bizottságot – Advisory Committee on Post-War Foreign Policy (Háború Utáni Külpolitikai Tanácsadó Bizottság) –, amelynek alapvető feladata a háború utáni amerikai „békeprogram” kidolgozása lett.

Ez a bizottság – tagjai külpolitikai szakértők, jogászok, történészek, földrajztudósok, külpolitikai újságírók stb. – 1943 nyaráig, illetve más formában egészen 1945-ig, a második világháború befejezéséig működött.

A bizottság létrehozása, illetve a különböző albizottságok működése arra enged következtetni, hogy az amerikai politikai vezetés tanult az első világháború tapasztalataiból, és úgy vélte, nem fordulhat elő még egyszer, hogy alig felkészülten kerüljön szembe a világ megoldandó problémáival, ebben a formában az európai területi és politikai rendezéssel.

Ismeretes, hogy az első világháborút lezáró „béketárgyalásokon” az amerikaiak meglehetősen tájékozatlanoknak és határozatlanoknak tűntek. A Párizs környéki „nagy művet” – így a trianoni békediktátumot – el sem ismerték, az általuk életrehívni javasolt Nemzetek Szövetsége munkájába be sem kapcsolódtak. Valószínűleg úgy vélték, nem fordulhat elő ismét, hogy a világ egyik vezető nagyhatalma ne érvényesíthesse befolyását, ne legyen döntő szava fontos kérdésekben.

A rendszeresen és sokat üléselő bizottság, illetve albizottságai magyar szempontból két rendkívül fontos témával foglalkoztak: nevezetesen egy esetleges kelet-európai, közép-európai államszövetség megteremtésének a lehetőségével – úgy látszik, *Kossuth Lajos* elképzelése, illetve a szétvert Osztrák-Magyar Monarchia után maradt „űr” mindig is aktuális kérdésként merül fel ebben a térségben –, illetve Magyarország majdani határainak kérdésével. Utóbbi napjainkig fájó pont nemzetünk történelmében!

Ha végigtekintünk az 1918 utáni „határrendezéseken”, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy Magyarországgal szemben mindig azokat az érveket hangoztatták és fogadták el a döntéshozók, amelyek a velünk szemben álló fél érdekeinek jobban megfeleltek. Így fordulhatott elő, hogy váltogatta egymást az etnikai, a történelmi, földrajzi, a gazdasági és a politikai érvelés. A lényeg általában azonos volt: ott az ne a magyarok számára legyen kedvező.

Az amerikai külpolitika felismerte, hogy a háború utáni Európában, de Európa ezen térségében egyértelműen a területi kérdések állnak majd a „viták” középpontjában. A kérdés csak az volt, hogy milyen formában történjék a rendezés, érvényesíthetőek-e a ma-

gyar érdekek is? Ismeretes, hogy az első világháború utáni amerikai elképzelésekben a Magyarország számára kedvezőbb határok megvonása is megfogalmazódott. Ezt azonban – amint arra már utaltam – nem érvényesítették az amerikai küldöttek a tárgyalások folyamán.

A kötetben található dokumentumokat olvasva – Romsics Ignác az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Levéltárában őrzött vonatkozó iratanyagának mintegy egyharmadát tette közzé – azt láthatjuk, hogy a különböző albizottságok alaposan elemezték az etnikai, gazdasági, földrajzi és politikai viszonyokat – említést érdemel, hogy Magyarország viszonylatában szinte kizárólag a *Jászi Oszkár*, *Vámbéry Ruzstem*, *Károlyi Mihály* gróf nevével fémjelzett emigráció tagjainak írásaira, véleményére alapoztak! –, de az egy Romániát leszámítva – mely szintén a német-olasz szövetségi rendszer oldalán állt – nem sok lehetőségét látták az 1937-es határok Magyarország javára történő módosításának. Az amerikai szakértők, illetve politikusok úgy vélték, hogy nem lehet a volt Csehszlovákia és Jugoszlávia kárára a magyar érdekeknek megfelelő határkiigazításokat végrehajtani. A tervezetekben természetesen megfogalmazódtak különböző verziók, de mire ezekről Párizsban 1946-1947-ben konkrét formában tárgyalásokra került sor, elmaradt az amerikai kiállítás.

A Romániával szembeni esetleges minimális erdélyi „revízió” lehetősége 1945-1946-ig még fel-felmerült, de főleg a Romániát támogató Szovjetunió nyomására erről is le kellett mondani. Ezt 1946. júniusában eképpen fogalmazta meg *James F. Byrnes* az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere *Nagy Ferenc* magyar miniszterelnök előtt Washingtonban: „...be kellett látnunk, hogy a népesség Erdélyben annyira kevert, hogy lakosságcsere nélkül semmilyen határmódosítás nem nyújt megoldást az etnikai problémára”.

Úgy tűnik miként az első világháború *Clemenceau*, úgy a második világháború befejeztével *Sztálin* „osztotta le” a lapokat. A Németország, illetve náciellenes koalíció másik tagjai – az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország – csak figyeltek, néha aggódtak is, de saját elképzeléseik és céljaik közül nem túl sokat értek el Európában. Az amerikai tervekben, de a brit elképzelésekben is többször előbukkanó közép-európai, kelet-európai államszövetség helyett szatelit államok sora jött létre a kelet-közép-európai térségben, melyek az „anyabolygó”, a Szovjetunió mozgását követték. Az esetleges pályaelhagyási kísérletek – lásd 1956 Magyarország, 1968 Csehszlovákia – mindig szomorú eredménnyel jártak, igaz, az egykori koalíciós partnerek akkor is „aggódtak” – egy ideig.

Az amerikai politikának rá kellett jönnie, hogy a társadalmi-politikai berendezkedés másként alakult a térség országaiban, mint ahogy azt egykoron vélték. Az 1945-1947 közötti látszólagos magyar demokratikus indulás is csak addig és úgy funkcionált, ameddig és ahogy azt a megszállók akarták. A „nagy szemfényvesztésre” alig, sokan még ma sem döbbsentek rá!

Végére érve az ismertetésnek, rá kell jönnöm arra, hogy a kérdés megfogalmazódhatott bennem – Lehetett volna másként? –, de a válasz a kötet és a történések ismeretében egyértelmű: nem. Kár érte!

(Amerikai béketervék a háború utáni Magyarországról. Az Egyesült Államok Külügyminisztériumának titkos iratai 1942-1944. Szerkesztette, a bevezetőt és a jegyzeteket írta *Romsics Ignác*. Gödöllő, 1992. Typovent Kiadó és Nyomda Kft.)

Egy diplomata emlékezése

Több alkalommal szoltam már az Európa Könyvkiadó és a História folyóirat figyelemreméltó sorozatáról, az Extra Hungariamról. A sorozat közreadói, folytatva az eddigi gyakorlatot, ismét külföldön megjelent (Neuchatel, 1947.), magyarul eddig hozzá nem férhető kötetet adtak közre, az érdeklődők öröme. A jelen kötet szerzője – *Ullein-Reviczky*